

Archeologie in valleigebieden, en unieke kans om het goed te doen

■ BART VANMONTFORT, MARLEEN VAN ZON, ELINE LATHOUWERS, YVES SEGERS EN GERT VERSTRAETEN

Het is intussen geen nieuws meer, en ook al geen vraag of onzekerheid. Steeds meer worden we geconfronteerd met de gevolgen van klimaatverandering. De globale temperaturen stijgen en verstoren weersystemen, extremen worden groter. We merken het aan de nieuwsberichten over droogtes en bosbranden overal in de wereld, en aan de gevolgen in de vorm van intensere en frequentere stormen en overstromingen. Ook in Vlaanderen is die realiteit al goed voelbaar. De recentste overstromingen, onder meer in de Westhoek, hebben ons nog maar eens met onze neus op die feiten gedrukt. Er is hopelijk niemand die er nog aan twijfelt dat we als maatschappij actie moeten ondernemen, liefst op globale schaal, om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en de globale temperatuur onder controle te houden.

Maar dat is niet genoeg. De effecten die nu voelbaar zijn, waaronder overstromingen, vormen een realiteit waarmee we nog een hele tijd zullen moeten leven. Die overstromingen zijn ook het gevolg van de manier waarop we ons landschap hebben dichtgebouwd, natte valleigebieden hebben verhard en meanderende rivieren hebben rechtgetrokken. Het resultaat bij intense neerslag is een nog grotere hoeveelheid water die minder plaats heeft dan voorheen om in de grond te dringen of af te stromen richting zee. Een deel van de oplossing is dan ook daar te vinden: zorgen dat neerslag lokaal opgevangen wordt, bijvoorbeeld door valleigebieden anders in te richten en als opvangbuffer te laten functioneren.

"Plaats geven aan het water", heette dat in de vele opiniestukken die in het najaar van 2023 zijn verschenen. En daar zijn we in Vlaanderen al een hele tijd mee bezig. Sinds 2005 werken de Vlaamse waterbeheerders met het hernieuwde Sigma-plan aan de creatie van overstromingsgebieden in de grotere riviervalleien en aan het heraansluiten van oude meanders op de rechtgetrokken rivieren. De Doode Bemde ten zuiden van Leuven, die de stad al meermaals behoed heeft tegen zware overstromingen, wordt vaak als het te

volgen voorbeeld geciteerd. Andere ingrepen zijn voorzien voor het afvoeren van extreme debieten, denk maar aan de veelbesproken sluizencomplexen op de Dender. De komende jaren zal de intensiteit van de ingrepen ongetwijfeld nog toenemen.

Het Floodplainscapes project (KU Leuven) is ook op die zones gericht. In een interdisciplinaire samenwerking tussen geografen, archeologen en historici proberen we grip te krijgen op hoe de valleien van Gete, Demer en Dijle doorheen de laatste millennia zijn gevormd tot wat ze nu zijn. Hoe de mens zich aan een veranderend landschap heeft aangepast, er gebruik van heeft gemaakt en het direct of indirect ook mee vorm heeft gegeven. Kennis over de evolutie van landschappen laat toe om een toekomstige herinrichting beter te plannen, om voort te bouwen op historische kennis en inzichten.

Er is dus veel werk voor de boeg voor onze waterbeheerders, met veel ingrepen in de bodem. En dan, weten we als archeologen als geen ander, volgt er ook archeologisch onderzoek. De komende jaren beloven dus intensief te worden met veel archeologisch onderzoek in valleigebieden. Net die plaatsen die historisch gezien vaak onderbelicht zijn gebleven en in sommige gevallen ook het label 'archeologisch oninteressant' meekregen. We zouden intussen wel beter moeten weten. Die laaggelegen gebieden, riviervalleien en beekdalen, bevatten dankzij hun betere bewaringscondities net een gigantisch potentieel om nieuwe kennis te vergaren. Vindplaatsen zoals Beveren, Bazel en Kerkhove tonen het ons. En die nieuwe kennis is waar het ons archeologen om te doen is, toch? Jammer dus dat er nog steeds heel wat 'dossiers' passeren waarin dat potentieel niet wordt benut. Waar valleigebieden toch zomaar worden afgeschreven. Waar een standaard aanpak wordt gehanteerd die ontworpen is voor heel andere landschappelijke situaties. Waar verwachtingen worden geformuleerd die geen steek houden voor de particuliere situatie. Waar een gebrek aan het broodnodige landschappelijk inzicht blijkt. Zonde van de investeringen.

De ingedijkte Dijle
© Floodplainscapes,
KU Leuven

Compilatie van het digitaal hoogtemodel (Digitaal Vlaanderen) en de Ferrariskaart ©Floodplainscapes, KU Leuven

Het is van het grootste belang dat we als sector het archeologisch onderzoek dat op ons af komt, op de goede manier aanpakken. Geen nodeloze vertragingen bij constructiewerkzaamheden, maar ook degelijke onderzoeken die er op gericht zijn om het landschap te begrijpen en van daaruit het archeologisch onderzoek op de juiste manier te plannen. De grootste uitdaging is dat dit nog meer dan elders maatwerk vereist en niet gebaat is bij rigide standaarden. Laat ons als sector – ontwikkelaars, uitvoerders én overheid – ten volle op dat maatwerk inzetten. En ja, dat vereist meer dan een kennis van de Code van Goede Praktijk. Het vraagt inzicht in landschappen, kennis over geomorfologische processen en goed beredeneerde keuzes over de aanpak van prospecties en opgravingen. Meer zelfs, het vraagt om een ruimere visie

op archeologie, die niet alleen vindplaatsen, vondsten en sporen omvat, maar ook aandacht heeft voor onze leefomgeving. Willen we het verleden gebruiken om de toekomst mee vorm te geven, dan zullen we moeten bestuderen hoe die rivier eruit zag, hoe begroeiing veranderde en hoe het valleilandschap voor agrarische en andere economische doeleinden werd gebruikt. Een uitdaging, zeker, maar ook vooral een kans waarover we ons moeten verheugen. Het zal ons toelaten om volop de archeologen te zijn waarvoor we zijn opgeleid en het zal ons ongetwijfeld veel relevante nieuwe inzichten opleveren over de geschiedenis van menselijke samenlevingen op dit kleine stukje van de wereld. *Ex situ* mag gerust zijn, er zal ook de komende jaren nog heel veel te vertellen vallen.